

DAGENS FRÅGOR

LBJ

Förenta Staternas vicepresident är dömd att leva som en politiskt relativt okänd man. Nixon var ett undantag, betingat av Eisenhowers speciella sätt att utöva sitt ledarskap. Lyndon B Johnson däremot blev som vicepresident i omedelbart grannskap till John F Kennedys spektakulära gestalt på visst sätt anonym — märkligt att säga, med tanke på hans enorma erfarenhet och politiska betydelse under tidigare år som senatens majoritetsledare under Eisenhowerepoken. Kommentarer till personskiftet i Vita Huset blev därför naturligt nog tvekan. Den nye presidenten hade helt enkelt under sin karantän på vicepresidenturen hunnit att bli en smula bortglömd. En del av de bedömare som i hast hade att uttala sig om vad som var att vänta, råkade därför också hugga i sten.

Det antyddes på sina håll, med en tacksam kontrastering mellan den »unge» bortgångne och den äldre efterföljaren — därtill sydstatsman — att en omsvängning till en mindre progressiv linje vore att vänta. Försöken att lösa rasfrågan kunde nu komma att skjutas på framtiden, utsikterna att genom en aktiv ekonomisk politik häva näringslivets stagnation kunde väntas minska . . .

Den korta erfarenhet som nu står till förfogande ger redan vid handen att dessa spekulationer saknade grund. Till viss del berodde de uppenbarligen på en i vårt land — i skilda läger — påfallande tendens att överdriva Kennedys »radikalism» nästan

som om det vore fråga om att utnämna honom till socialdemokrat honoris causa.

De två mest väsentliga och mest aktuella inslagen i Kennedypolitiken vid presidentens bortgång var som bekant lagförslagen om skydd för negrernas medborgerliga rättigheter och om skattesänkningar som stimulans för näringslivet. På båda dessa punkter har Lyndon Johnson agerat med påfallande fasthet och skicklighet. Redan i sitt jungfrutal inför kongressen manade han denna att utan dröjsmål genomföra den döde presidentens idéer. Om man så vill var detta givetvis ett nästan självklart sätt att i ordets bästa mening utnyttja den stämning som tragedien i Dallas framkallat, men också en anvisning om att Johnson bedömer situationen så att han har en realistisk möjlighet att driva igenom förslagen. Det förefaller uteslutet att en man av hans läggning och erfarenhet eljest skulle ha börjat sin verksamhet med att riskera ett bakslag som skulle kunna få förödande konsekvenser för hans ställning i förhållande till kongressen.

På det utrikespolitiska området har LBJ inte haft tillfälle till lika innebördsdigra ställningstaganden — lyckligtvis, skulle man kunna tillägga. Hans försäkringar att USA står fast vid sina internationella åtaganden har uppenbarligen inte samma innebörd av politiskt positionstagande, eller om man så vill risktagande, som hans inrikespolitiska signaler. Att av detta dra slutsatsen, att den nye presidenten skulle brista i initiativkraft, eller till äventyrs rent av intresse, för utrikes- och säkerhets-

frågorna vore emellertid helt säkert orimligt. Situationen har tills vidare helt enkelt inte varit sådan att några iögonenfallande utspel på den internationella scenen varit påkallade. Av allt att döma har Moskva också varit angeläget att inte genom irriterande åtgärder riskera en skärpning av förhållandet till USA, något som med hänsyn till den upphetsade folkstämningen efter presidentmordet lätt nog kunnat inträffa. Bristen på dramatiska åtgärder från någondera sidan är i själva verket det bästa beviset på att LBJ är angelägen om att fortsätta den utrikespolitik, präglad av på samma gång fasthet och smidighet som företrädaren tillämpat — och att Chrusjtjov har tillräcklig respekt för sin motspe-lares avsikter och förmåga i detta stycke för att undvika att från början försvåra ett spel som i nuvarande läge den sovjetryska ledningen minst av allt önskar välta överända.

Oppositionen och radio-TV

I första häftet för år 1963 hade Svensk Tidskrift anledning att i en ledare behandla frågan om åsiktsmonopolet i radion och televisionen. Vi pekade därvid på den många gånger tendentiösa framställningen av utrikesändelser samt den också på det inrikespolitiska planet tilltagande åsiktsnivelleringen. Man kan ett år senare fråga sig, om någon förbättring ägt rum inom radion och televisionen eller om i vart fall någon medveten vilja till större objektivitet kunnat märkas men måste tyvärr konstatera att så ej varit fallet. Tvärtom synes de politiska övertrampen ha blivit allt fler. Detta har även återspeglats i den under det senaste året kraftigt ökade kritiken mot radion och televisionen. Man skulle t. o. m. kunna tala om en storm av kritik på sistone från såväl en-

skilda tidningar som olika politiska organisationer. Högerns Ungdomsförbund har direkt uppmärksammat vissa konkreta missförhållanden men inte mött någon förståelse. Högerpartiet behandlade frågan på sitt partiråd i november och fastslog i sitt nya kulturprogram, att »radions och televisionens nuvarande monopolställning icke är förenlig med yttrandefrihetens principer», varför man i stället föreslog att det nuvarande avtalet mellan Sveriges radio och staten skall uppsägas och fri etableringsrätt inrättas för radio och television under övervakning av en särskild auktorisationsnämnd.

Sin kulmen nådde kritiken med den gemensamma skrivelse från de tre oppositionspartierna som i december lämnades till radioledningen. Man framhåller, att såväl de rent politiska programmen i radion och TV som de program som endast har politisk anstrykning eller verkan »många gånger fått en snedbelastning till förmån för den socialdemokratiska meningsriktningen». Regeringsledamöter och andra representanter för socialdemokratin har ofta fått tillfälle att framträda i program som till synes inte är politiska men som på grund av ämnets karaktär och de uppträdandes agerande likväl fått en klart politisk anstrykning. De program som i första hand åsyftas är sådana som rör samhällsekonomiska frågor, näringslivsproblem samt allmänna kultur- och konsumentfrågor. I referaten från riksdagsdebatterna har regeringssidan politiskt kommit att gynnas genom att i regel få sista ordet. De regelbundet återkommande presskonferenserna, som anordnas av statsministern och regeringen, har helt naturligt refererats av radion och TV som dock även givit statsministern möjligheter att i intervjuens form få framträda med polemik mot sina borgerliga motstån-

dare. Beträffande nyhetsbevakningen konstateras rent allmänt, att radion varit mera opartisk medan televisionen givit regeringsidan ett opropor­tionerligt stort utrymme. Som exempel anföres Wennerströmaffärens be­handling sommaren 1963. Vidare ob­serverar de tre partierna med förvå­ning att någon större politisk debatt mellan de fyra demokratiska partierna inte arrangerats under det nu gångna valfria året.

Detta är den allvarligaste kritik som drabbat radioledningen. Tidigare kri­tiska påpekanden har i stort sett vif­rats undan med många gånger väl non­chalanta kommentarer. Vad som sär­skilt frapperat är att man inom ra­dion och TV uppenbarligen saknat förmågan att se sin roll och sitt ansvar i ett större sammanhang. Indignerat har man avvisat den detaljkritik som framkommit och som närmast varit avsedd att utgöra exempel på missför­hållanden men har alls icke velat be­trakta frågan om politisk objektivitet i våra viktigaste massmedia som nå­got problem överhuvudtaget.

Efter skrivelsen från de tre borger­liga partierna bör det stå helt klart för alla och envar att det nuvarande till­ståndet med en politisk snedbelastning inom radion och särskilt televisionen inte kan få tillåtas fortsätta. Vad som tidigare sagts i Svensk Tidskrift förtjä­nar ånyo att betonas, nämligen att om inte de nu förekommande tendenserna bromsas i tid eller motverkas genom att det nuvarande radio- och televi­sionsmonopolet brytes, kan det befaras att den fria demokratiska åsikts­bildning, som satte sin prägel på samhällslivet under 1900-talets första hälft, löper risk att förtvina. Detta kan på sikt leda till konsekvenser som från principiell synpunkt borde vara främmande också för de riktningar, som i dagens läge med ett visst välbe­hag ser på åsiktsnivelleringen. Nu

räcker det inte längre med vackert tal eller med halvmesyrrer. Nu är det nöd­vändigt att effektiva åtgärder — många alternativ kan diskuteras — viddas för att råda bot på radions och televisionens politiska ensidighet. Detta är nödvändigt, om vi här i lan­det alltjämt skall kunna tala om fri opinionsbildning — och även mena något med det.

Aftonbladet och barnavdragen

Aftonbladets Kurt Samuelsson har en viss förmåga att irritera och bekymra de egna partivännerna. Senast har han åstadkommit oro i det socialdemokra­tiska presslägret genom att vädja om en mera obunden debatt i frågan barn­bidrag-barnavdrag. Tilltaget måste anses fräckt nära nog i överkant. Re­dan rubriken »Hur förträffliga är barn­bidragen?» torde ha ökat ansiktsfärgen åtskilliga grader på de socialdemokra­tiska chefredaktörskollegorna innan de skyndade att täppa till missljudet i regeringskören.

Ändock hade hr Samuelsson för att undvika varje misstanke om att ha blivit påverkad av högerpartiets argu­mentation för barnavdrag försökt skjuta skulden för barnbidragens ef­tersläpning på den gamla »kärva hö­gertanken att man egentligen ska för­sörja sina barn själv och inte lita till hjälp från staten». Beskyllningen mot högerpartiet är naturligtvis grundlös eftersom den familjepolitiska högerlin­jen alltid inneburit en kombination av bidrag och avdrag. Så var fallet även år 1960 då partiet för att finansiera borttagandet av omsättningsskatten föreslog en temporär besparing av bi­draget till det *första* barnet i *fullstän­diga* familjer.

Bortsett från detta återfall i den vanliga socialdemokratiska argumen­ta­tionen är hr Samuelssons utspel in-

tressant. Uppläggningsen av frågan visar nämligen att han i motsats till sina partivänner insett vad syftemålet är med barnavdrag. Vill man åstadkomma en ekonomisk utjämning mellan familjer med och utan barn måste denna ske genom att även barnens elementära levnadskostnader beaktas vid beskattningen. I alla andra med Sverige jämförbara länder har barnfamiljerna en i förhållande till sin höga försörjningsbörda avpassad beskattning. Så sker även då direkta kontantbidrag utgår.

I vårt land beskattas alla familjer i samma inkomstläge lika oavsett familjestorleken, vilket naturligtvis innebär att barnfamiljerna är extra hårt beskattade i förhållande till andra grupper. Avsaknaden av ortsavdrag för barn är en brist och en konsekvens i vårt skattesystem som det är angeläget att skatteberedningen sudsar ut.

Motståndarna mot barnavdrag har alltid stött sig på argumentet att barnavdragen på grund av progressiviteten i den statliga inkomstskatten är olika värda i olika inkomstlägen. Någon attack mot ortsavdrag för vuxna, vilka ju har precis samma effekt, har emellertid inte hörts av. Alla synes vara helt överens om att en ensamstående behöver en viss skattefri del i botten av sin inkomst för täckande av elementära levnadsomkostnader och att två sammanboende gifta för samma ändamål behöver en dubbelt så stor skattefri del. När det gäller att inse att även barnen har elementära levnadsomkostnader, vilket skulle motivera en med antalet barn ökande skattefri inkomstdel slår det emellertid slint i tankegången.

»Hur vore det, också om det kan synas mycket begärt med någon liten reda i tankegångarna, med någon liten ansträngning att söka få resonemangen att hänga logiskt samman?»

frågar Kurt Samuelsson ironiskt sina vedersakare, som varmt försvarar ortsavdrag för vuxna men som lika energiskt bekämpar barnavdrag.

Inkonsekvensen i det socialdemokratiska motståndet mot en reform av beskattningen för barnfamiljer blir än mer uppenbar om man erinrar sig innebörden av det enhälleliga beslut som riksdagen fattade förra året om en förbättring för ensamstående barnförsörjare. Den välmotiverade reformen innebar som bekant att ensamstående med barn får tillgodogöra sig samma ortsavdrag som för gifta — nämligen ett dubbelt ortsavdrag.

Barnavdrag har tidigare funnits i vårt land fram till 1947 då dessa togs bort. Motiveringen då var att så många barnfamiljer på grund av alltför låga inkomster inte hade möjligheter att fullt utnyttja avdragen. Läget är som Aftonbladet påpekat, ett annat idag. Tack vare inkomstökningen torde det idag vara endast i sällsynta undantagsfall som familjer på grund av för låg inkomst inte kan tillgodogöra sig avdrag. I sådana fall får också, som högerpartiet föreslagit, andra lösningar tillgripas.

Det är ofta som socialdemokraterna i sitt tänkande lever kvar i en förgången tid. Det var kanske ingen tillfällighet att Aftonbladet efter barnavdragsdebatten i några ledare behandlade den »nya konservatismen». Därmed åsyftades den företeelse inom socialdemokratin som innebär en förnöjsamhet med det som är och en oförmåga att inse att tiderna har förändrats.

Ny Tid läggs ner

Beslutet om att den socialdemokratiska tidningen Ny Tid skall läggas ner kom en häftig debatt att blossa upp, säkerligen inte enbart föranledd

av det aktuella nedläggningsbeslutet utan lika mycket en följd av en långvarig socialdemokratisk oro och osäkerhet på dagstidningsområdet. Det kan visserligen sägas att det ur socialdemokratisk synpunkt i och för sig är en allvarlig händelse att ställas utan dagstidning i landets andra stad och att dessutom genom nedläggningen av Kuriren i Uddevalla se sin representation i Västsverige reducerad till Västgöta-Demokraten i Borås. Till debattens hetsighet bidrog emellertid dessutom en mångårig irritation inom det socialdemokratiska partiet över den oproportionerligt stora andel av de tillgängliga resurserna som satsats och satsas på Stockholms-Tidningen-Aftonbladet. Pressfrågorna blev plötsligt så påträngande för landets statsminister — mera i hans egenskap av socialdemokratisk partiledare än regeringschef — att regeringen nödgades tillkalla en särskild utredning. Under efterkrigstiden har ett 60-tal dagstidningar lagts ner i Sverige, så gott som samtliga borgerliga. Då har regeringen inte känt sig särskilt oroad.

Så småningom har olika uppgifter börjat bli tillgängliga rörande omfattningen av stödet från LO och från det av LO dominerade A-pressens Förlags AB till landets f. n. 25 socialdemokratiska dagstidningar.

Uppenbart är att övertagandet av Stockholms-Tidningen-Aftonbladet år 1956 medfört en utomordentlig finansiell påfrestning för LO. Förutom köpesumman, uppgående till omkring 25 miljoner kronor, och en dyrbar teknisk utrustning, har tidningen under de gångna åren redovisat stora årliga förluster. Trots att Stockholms-Tidningen, efter en genomgripande omläggning av typografin och en allmän modernisering, kunnat redovisa vissa upplagevinster under år 1963, kan de ackumulerade årliga förlusterna nu beräknas uppgå till ca 80

miljoner kronor för att under år 1964 förmodligen närma sig 100 miljoner kronor. Inte ens LO med sina imponerande resurser och möjligheter att tvångsuttaxera till pressfonden har obegränsade tillgångar till sitt förfogande. När bromsarna nu slagits till definitivt för Ny Tid sker detta med motiveringen, att årliga förluster omkring 4 miljoner kronor inte längre kan bäras.

Motsättningarna mellan de direkta LO-ägda tidningarna Stockholms-Tidningen och Aftonbladet och raden av socialdemokratiska landsortstidningar har varit omöjliga att dölja. Stämningen har inte precis förbättrats av att Aftonbladet givit välvisa råd hur man bär sig åt att få även socialdemokratiska tidningar att gå ihop. Aftonbladet råkar nämligen kunna redovisa en icke obetydlig vinst om 3 miljoner kronor. Till detta resultat har givetvis bidragit att tidningen redan vid tidpunkten för herr Krügers försäljning till LO gav ett visst överskott. Den goda konjunkturen för rikspress och eftermiddagstidningar har ytterligare underlättat Aftonbladets situation och till detta kommer att Aftonbladet ju med iver och flit anammat Expressens tabloidjournalistik. Under senare år har upplagan kraftigt stigit i höjden och Aftonbladet har kunnat skryta med att tidningen »ökar mest i svensk dagspress». På allra senaste tid har emellertid Expressen lyckats vinna några poäng i det hårda upplagekriget i förhållande till Aftonbladet. Aftonbladet konstaterar därför nu att tidningen ökar mest »år för år» och för att inte behöva byta slogan en gång till då siffrorna för hela 1963 i sinom tid skall redovisas har tidningen i december detta år startat en behjärtad artikelserie över ämnet »Den viktiga erotiken». Enligt vad tidningen i förtroende meddelat på hela sin första sida är detta »inte avsett

att chockera utan att uppmuntra till humanitet och demokrati». —

Tanken att erbjuda statligt stöd åt pressen måste ur demokratisk synpunkt te sig tvivelaktig. Det kan visserligen göras gällande att en mycket stor övervikt inom opinionsbildningen för en speciell meningsriktning delvis kan sätta demokratin ur spel. Samtidigt står emellertid klart att betydande risker för pressens frihet uppkommer vid varje form av ekonomiskt stöd från statsmakterna, som inte har generell natur (av typen lägre posttaxor etc.). Hur man än värderar de skilda elementen i ett demokratiskt samhälle är det svårt att förneka, att en i förhållande till staten fri press är oundgänglig och att därför alla åtgärder, som kan sätta friheten i fara, måste avvisas.

Även om man på borgerligt håll med viss skadeglädje kan konstatera, att den socialdemokratiska pressen har utomordentliga svårigheter, innebär detta inte att borgerligheten saknar egna problem på detta område. Som redan nämnts har ett betydande antal borgerliga tidningar nedlagts under efterkrigstiden. Vad som möjligen kunde vara en tröst i bedrövelsen för en splittrad borgerlighet skulle vara, att koncentrationstendenserna måhända kan leda till att de borgerliga tidningarna blir mindre partibundna och i stället kommer att framträda som allmänna språkrör för oppositionen. Klart är emellertid att denna ur många synpunkter önskvärda utveckling knappast kan komma till stånd utan att ett närmare samarbete mellan de borgerliga politiska partierna först etablerats.

Religionsvetenskaplig forskning

Den religionsvetenskapliga forskningen har länge varit universitetens

stytvbarn. Debatten om de teologiska fakulteternas vetenskaplighet och framtida öde har på ett olyckligt sätt skymt blicken för nödvändigheten av expansion av religionsvetenskaplig forskning i vidare mening. Det är på tiden att vi får en diskussion också om andra sektorer av religionsvetenskapen än de traditionella teologiska disciplinerna.

Först och främst förefaller det klart, att vi behöver få fram en ökad utbildning på universitetsnivå om de främmande religionerna. En sådan undervisning finns för närvarande endast under den religionshistoriska disciplinen. Religionshistoria kan läsas både i teologisk och filosofisk fakultet. Traditionen bjuder emellertid, att utbildningen och forskningen huvudsakligen sysslar med historiska frågor. Vi har här i landet en rad framstående forskare, som deltagit i den internationella debatten om religionens ursprung: Martin P:son Nilsson, Geo Widengren, E. Arberman och Erland Ehnmark. Det är gott och väl. Vi behöver emellertid också ett studium, som direkt tar sikte på världsreligionernas ställning idag och deras sociala och politiska betydelse. Det räcker att erinra om Kashmirfrågan, motsättningarna mellan araber och judar i Palestinafrågan, utvecklingen i Turkiet efter första världskriget, de problem som buddhismen aktualiserar i Främre orienten och om kommunismens möte med skilda religioner för att det skall bli uppenbart, att forskning och undervisning i hithörande frågor är av största betydelse. Det är rent ut sagt befängt, att studiet av sådana ämnen ägnas så liten uppmärksamhet i utbildningen av blivande gymnasielärare i kristendom (respektive i det föreslagna ämnet religionskunskap). För en stor grupp av tekniker och andra, som arbetar i utvecklingshjälp, är kännedom om de

främmande religionerna givetvis också av stor vikt.

Hur en dylik forskning och utbildning skall kunna åstadkommas vid svenska universitet är inte lätt att omedelbart skissera. Det förefaller dock rimligt, att man som ett första steg inrättade befattningar för biträdande universitetslärare, som särskilt tog sikte på uppgifterna. Man kan tänka sig, att någon docent i religionshistoria särskilt ägnade sig åt österländsk religion, främst buddhismen med dess förgreningar, och fick sin undervisningsskyldighet helt förlagd till det området. En annan yngre vetenskapsman finge samtidigt specialisera sig på islam och den muhammedanska världen.

Det finns emellertid också andra grenar av den religionsvetenskapliga forskningen, som bör utvecklas vidare. Religionssociologin och religionspsykologin måste nämnas i främsta rummet. Religionssociologin har senast aktualiserats av stat-kyrka-utredningen. Här är det lätt att namnge en ung forskare, som borde knytas till ett universitet. Docenten Berndt Gustafsson är visserligen kyrkohistoriker av facket. Han är emellertid också fil. lic. i sociologi och har på sistone specialiserat sig alltmer inom religionssociologin. Han är nu också föreståndare för ett nyinrättat Religionssociologiskt institut, som finansieras genom privata och kyrkliga medel. Gustafssons dubbla utbildning gör honom synnerligen väl lämpad för vidare forskning inom religionssociologin. Han har därtill dokumenterat sig som god kännare

av den svenska religiösa världen, inte minst av frikyrkor och sekter. Det förefaller rätt troligt, att vi riskerar att mista honom till något land — troligen USA — som bättre än svenska universitet förstått nödvändigheten av religionssociologisk forskning, om inte en specialbefattning skapas för honom.

Religionspsykologin har hittills på ett olyckligt sätt sammanknippats med religionshistorien, till förfång för båda. Även här har vi emellertid en internationellt känd forskare, som hamnat utanför universiteten, lektor Hjalmar Sundén. Han har en gång i riksdagen föreslagits till erhållande av en personlig professur men åtnjuter fortfarande inte något offentligt stöd till sitt vetenskapliga arbete. Utöver det uppmärksammade arbetet om »Religionen och rollerna» har Sundén på sistone presterat en kunskapsrik och i flera avseenden betydelsefull undersökning av antroposofin.

Om en utökad religionsvetenskaplig forskning bör knytas till en teologisk eller filosofisk fakultet är en underordnad fråga. Behovet av väl utbildade gymnasielärare i religionskunskap talar närmast för det förra alternativet. Ingenting hindrar emellertid, att den utvidgade religionsvetenskapliga forskningen, som här skisserats, får hemortsrätt i båda fakulteterna. Så är som ovan påpekats redan fallet med religionshistorien. Vid universitetet i Lund examinerar sålunda professorn i religionshistoria också i den filosofiska fakulteten, ehuru hans lärostol formellt är knuten till den teologiska.